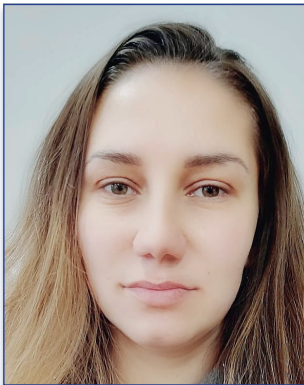

Алеся Хребтова

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.16>
УДК 347.9

Алеся Хребтова,

кандидатка наук з державного управління, доцентка,
доцентка кафедри фундаментальних і галузевих юридичних наук
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4322-2354>
e-mail: alesyamytnik@gmail.com

Михайло Белошапка,

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Спеціальності 081 Право
факультету права, гуманітарних і соціальних наук
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського

Медіація та юридичні клініки як елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів

Михайло Белошапка

У статті порушено наукову проблему визначення місця медіації та юридичних клінік у механізмі забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів в умовах розвитку позасудових форм захисту прав та законних інтересів особи. Мета дослідження полягає у з'ясуванні теоретико-правових засад функціонування медіації та юридичних клінік, а також в обґрунтуванні їх ролі як взаємопов'язаних елементів сучасного механізму доступу до правосуддя.

Для досягнення мети застосовано метод системного аналізу, формально-юридичний, порівняльно-правовий та структурно-функціональний методи, що дало змогу комплексно дослідити нормативні засади медіації, правовий статус юридичних клінік та особливості їх участі у формуванні практик альтернативного врегулювання конфліктів. Отримані результати свідчать, що медіація та діяльність юридичних клінік є важливими складовими забезпечення доступності правничої допомоги, правопросвітництва, підвищення рівня правової культури населення та поширення практики мирного врегулювання спорів. Встановлено, що юридичні клініки можуть виступати не лише освітньою базою для формування у здобувачів вищої освіти практичних компетентностей у сфері медіації, а й ефективним інституційним майданчиком для популяризації альтернативних способів вирішення конфліктів.

Дійшли висновку, що поєднання потенціалу медіації та юридичних клінік сприяє розширенню доступу до правосуддя, зниженню конфліктності у суспільстві та утвердженню відновного й діалогового підходів до вирішення правових спорів. Обґрунтовано доцільність подальшого розвитку нормативного, організаційного та освітнього забезпечення участі юридичних клінік у сфері медіації.

Ключові слова: медіація, юридична клініка, доступ до правосуддя, альтернативне врегулювання конфліктів, правнича допомога; правопросвітня діяльність.

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку правової системи України особливої актуальності набуває пошук ефективних, доступних і гнучких механізмів захисту прав та законних інтересів особи. У цьому контексті медіація поступово утверджується як самостійна позасудова процедура врегулювання конфлікту, що ґрунтується на добровільності, конфіденційності, нейтральності медіатора та орієнтованості на досягнення взаємоприйнятого рішення сторін. Законодавче закріплення загальних правових засад медіації, її принципів, кола суб'єктів та осно-

вних вимог до організації цієї процедури свідчить про інституційне визнання медіації як складової сучасного механізму захисту прав особи.¹

Водночас сам по собі факт нормативного закріплення медіації ще не забезпечує її повноцінного функціонування в системі доступу до правосуддя. Практична ефективність цього інституту значною мірою залежить від наявності організаційних платформ, через які медіація може бути популяризована, апробована та впроваджена у повсякденну правничу діяльність. Однією з таких платформ є юридичні клініки закладів вищої освіти, призначення яких полягає не лише у практичній підготовці майбутніх правників, а й у наданні правничої допомоги, здійсненні правопросвітньої діяльності та сприянні доступу населення до правових послуг.²

Саме тому науковий інтерес становить не лише медіація як автономний правовий інститут, а й питання її функціонального зв'язку з юридичною клінікою як освітньо-практичною та соціально орієнтованою інституцією. Юридична клініка здатна поєднувати кілька важливих напрямів: формування у здобувачів вищої освіти прикладних навичок комунікації, переговорів і врегулювання спорів; надання населенню доступної правничої допомоги; поширення правопросвіти щодо мирних способів розв'язання конфліктів; вироблення відновного та діалогового підходів у правничій практиці. У цьому аспекті клінічна юридична освіта виходить за межі суто навчальної функції та набуває рис інструменту забезпечення доступу до правосуддя у його широкому сучасному розумінні.

Разом із тим у вітчизняній юридичній науці питання взаємодії медіації та юридичних клінік залишається розробленим недостатньо. У наукових працях звертається увага на те, що проблематика здійснення медіації в діяльності юридичних клінік ще не отримала належного комплексного висвітлення, а чинне нормативне регулювання не дає вичерпної відповіді щодо організаційних форм, меж і процедур такого поєднання.³ У зв'язку з цим актуалізується потреба подальшого вдосконалення законодавчого та організаційного забезпечення участі юридичних клінік у сфері медіації. Новосад І. В. акцентує на тому, що на відміну від традиційного правосуддя, основна мета якого полягає в тому, щоб покарати винних осіб, медіація – це добровільний та конфіденційний спосіб, що допомагає вирішувати спори, у якому уповноважена особа, а саме медіатор, допомагає потерпілій та обвинуваченій сторонам вступити в перемовини задля того, щоб знайти спільне рішення поставленої проблеми, враховуючи інтереси обох сторін. Досліджено, що завдяки медіації в юридичній клініці у студентів-правників розвиваються активні фахові навички та уміння. Юридична клініка, яка здійснює впровадження медіації, сприяє формуванню у студентів-консультантів навичок посередництва та ведення переговорів. При застосуванні медіації на практиці, студент отримує такі корисні навички, які неможливо отримати при проведенні традиційного консультування клієнта. Отже, в основі технології медіації закладено досить глибоке правозахисне значення, а також основоположні конституційні засади поваги до людської гідності, тому в сучасних умовах використання даного альтернативного способу вирішення спорів стає все більш актуальним та набуває значущості.⁴

Отже, наукова проблема полягає в тому, що попри законодавче закріплення медіації в Україні, зокрема ухвалення Закону України «Про медіацію», а також нормативне визначення засад функціонування юридичних клінік, у правовій доктрині залишається недостатньо розробленим

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(их) автора(ів) та джерела.

¹ Про медіацію [About Mediation] : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

² Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України [On the Approval of the Model Regulations for Legal Clinics at Higher Education Institutions in Ukraine]: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 URL: № 592. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

³ Ільницька, О. А., & Дяченко, С. В. Медіація в діяльності юридичної клініки [Mediation in the Work of a Legal Clinic]. *Ірпінський юридичний часопис*, 2023. № 3(12), 104–113. [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-104-113](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-104-113)

⁴ Новосад І. В. Роль медіації в діяльності юридичних клінік [The Role of Mediation in the Work of Legal Clinics]. *Історико-правовий часопис*, 2023. № 2(21). С. 49–53. DOI : <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/7>.

Alesya Khrebtova,
Mykhailo Beloshapka

MEDIATION AND LEGAL CLINICS AS ELEMENTS OF MECHANISMS FOR ENSURING ACCESS TO JUSTICE AND ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION

The article presents a comprehensive theoretical and legal study of mediation and legal clinics as interconnected elements of the mechanism for ensuring access to justice and alternative dispute resolution. It is substantiated that, under modern conditions, access to justice should be understood not only as the opportunity to apply to a court, but also as the availability of real, accessible, and effective extrajudicial means of protecting an individual's rights and legitimate interests. In this context, mediation is regarded as an instrument for the humanization of legal influence, the reduction of conflict intensity, and the formation of a culture of peaceful, dialogical, and restorative dispute resolution.

The regulatory framework of mediation in Ukraine, in particular the provisions of the Law of Ukraine "On Mediation," as well as scholarly approaches to defining its legal nature, principles, and functional purpose, are analyzed. It is established that mediation, based on voluntariness, confidentiality, neutrality, and an orientation toward a mutually acceptable solution for the parties, is an important component of the modern mechanism for protecting individual rights, as it enables a more flexible, efficient, and less confrontational settlement of disputes.

Special attention is paid to legal clinics as institutions that combine educational, social, and practical functions. It is proven that legal clinics are not only a basis for the practical training of higher education students, but also an important means of bringing legal assistance closer to the population, developing legal awareness activities, and raising the level of legal culture in society. It is emphasized that clinical legal education goes beyond the traditional educational process and acquires the significance of a tool for forming practical skills necessary for the modern legal profession.

It is argued that the functional relationship between mediation and legal clinics is manifested in several areas: through legal awareness activities, initial informing of clients about the possibilities of mediation, assessment of the mediability of a conflict, and the development in students of communication, negotiation, analysis of the parties' interests, and the search for mutually acceptable solutions. At

Медіація та юридичні клініки як елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів

питання їх комплексної взаємодії як елементів механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Недостатньо з'ясованими залишаються питання інституційної ролі юридичних клінік у поширенні медіації, меж їх участі у відповідних процедурах, освітньо-практичного потенціалу клінічної форми підготовки медіаторів, а також напрямів удосконалення нормативної та організаційної основи інтеграції медіаційних практик у діяльність юридичних клінік. Саме це й зумовлює необхідність подальшого наукового дослідження зазначеної проблематики.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Проблематика медіації як альтернативного способу врегулювання конфліктів упродовж останніх років посідає помітне місце у вітчизняній юридичній науці, що зумовлено як розвитком відповідної правової доктрини, так і законодавчим закріпленням правових засад медіації в Україні у Законі України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-ІХ. У наукових працях медіація розглядається як інструмент гуманізації правового впливу, оптимізації способів захисту прав особи, зниження рівня конфліктності та формування культури мирного врегулювання спорів.⁶

Окремий напрям наукових досліджень становлять праці, присвячені правовій природі, функціям і організаційним засадам діяльності юридичних клінік. Зокрема, у статті Р. Мудрака «Правовий статус юридичних клінік в Україні» юридична клініка характеризується як специфічний суб'єкт у сфері права, діяльність якого поєднує освітню, практичну та соціально орієнтовану складові. Автор акцентує увагу на необхідності більш чіткого нормативного визначення правового статусу юридичних клінік і вдосконалення правового забезпечення їх функціонування, що є важливим для осмислення їх місця у механізмі доступу до правосуддя.

Безпосередньо питання поєднання медіації та діяльності юридичних клінік досліджено у праці О. А. Ільницької «Медіація в діяльності юридичної клініки». У зазначеній статті здійснено теоретичний аналіз процедур здійснення медіації юридичними клініками та запропоновано окремі практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавства у цій сфері. Авторка справедливо підкреслює, що проблеми медіації у діяльності юридичних клінік ще недостатньо розроблені у юридичній літературі, а відтак потребують подальшого комплексного дослідження.⁷

Суттєве значення для розкриття теоретико-правових засад медіації мають також монографічні праці, зокрема дослідження Н. А. Мазаракі, у яких медіація аналізується як самостійний правовий інститут, визначаються її концептуальні засади, принципи, сфера застосування та перспективи розвитку в Україні. Такі праці формують загальнотеоретичне підґрунтя для осмислення медіації не лише як окремої процедури, а й як одного з елементів сучасного механізму забезпечення доступу до правосуддя.⁸

Попри наявність окремих праць із питань медіації, правового статусу юридичних клінік та окремих аспектів їх взаємодії, у вітчизняній правовій науці все ще відсутнє комплексне дослідження, у якому медіація та юридичні клініки розглядалися б саме як взаємопов'язані елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Наявні наукові напрацювання здебільшого зосереджені або на загальнотеоретичних питаннях медіації, або на правовому статусі юридичних клінік, або на окремих напрямах галузевого застосування медіаційних процедур, тоді як інституційний, функціональний

⁵ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-ІХ / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

⁶ Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика [Mediation in Ukraine: Theory and Practice]: монографія / Н. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с. URL: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2018-1155>

⁷ Ільницька, О. А., & Дяченко, С. В. Медіація в діяльності юридичної клініки [Mediation in the Work of a Legal Clinic]. Ірпінський юридичний часопис, 2023. № 3(12), 104–113. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-104-113](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-104-113)

⁸ Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика [Mediation in Ukraine: Theory and Practice]: монографія / Н. А. Мазаракі. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 276 с. URL: <http://doi.org/10.31617/m.knute.2018-1155>

та практичний взаємозв'язок цих явищ потребує подальшого наукового осмислення.

Саме тому актуальним є дослідження медіації та юридичних клінік не ізольовано, а в єдиному теоретико-прикладному контексті – як інструментів розширення доступу до правосуддя, правопросвітництва, формування навичок мирного врегулювання конфліктів та розвитку практико-орієнтованої юридичної освіти.

Метою дослідження є комплексне теоретико-правове осмислення медіації та діяльності юридичних клінік як взаємопов'язаних елементів механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Досягнення цієї мети зумовлене потребою уточнення місця медіації в системі сучасних способів захисту прав та законних інтересів особи, а також визначення інституційного потенціалу юридичних клінік у поширенні практик мирного врегулювання спорів. Практичне значення такого дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для вдосконалення правничої освіти, розвитку клінічної форми підготовки майбутніх правників, посилення правопросвітньої роботи та розширення доступу населення до ефективних позасудових способів вирішення конфліктів.

Для досягнення зазначеної мети у статті передбачається дослідити правову природу медіації як позасудової, добровільної та структурованої процедури врегулювання конфліктів, розкрити зміст доступу до правосуддя в умовах розширення альтернативних способів захисту прав, а також проаналізувати правовий статус, функції та напрями діяльності юридичних клінік у системі правничої освіти й надання правничої допомоги. Окрему увагу буде приділено з'ясуванню функціонального взаємозв'язку між медіацією та юридичними клініками, визначенню освітнього, правопросвітнього і практичного потенціалу юридичних клінік у популяризації медіації, формуванню культури діалогового врегулювання конфліктів та виробленні пропозицій щодо вдосконалення нормативного, організаційного і методичного забезпечення інтеграції медіаційних практик у діяльність юридичних клінік.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення доступу до правосуддя та застосування альтернативних способів врегулювання конфліктів в Україні. У межах цього об'єкта особливу увагу зосереджено на відносинах, пов'язаних із функціонуванням медіації як позасудової процедури врегулювання спорів, а також із діяльністю юридичних клінік як інституцій, що поєднують освітню, правопросвітню та практичну складові правничої допомоги.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади медіації та діяльності юридичних клінік, особливості їх правового регулювання, функціонального призначення та взаємодії у механізмі забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Предмет дослідження охоплює також наукові підходи до розуміння медіації як сучасного способу вирішення спорів, правового статусу юридичних клінік, їх освітнього і соціального потенціалу, а також практичні аспекти інтеграції медіаційних практик у діяльність юридичних клінік.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання, застосування яких зумовлене метою та завданнями статті. За допомогою методу системного аналізу досліджено медіацію та юридичні клініки як взаємопов'язані елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя. Формально-юридичний метод використано для аналізу нормативно-правових актів, що регулюють медіацію та діяльність юридичних клінік. Порівняльно-правовий метод дав змогу зіставити наукові підходи до розуміння медіації, її функціонального призначення та місця в системі альтернативного врегулювання конфліктів. Структурно-функціональний метод застосовано для з'ясування ролі юридичних клінік у поширенні медіації, а також для визначення їх освітнього, правопросвітнього і практичного потенціалу. Використання зазначених методів у сукупності забезпечило комплексне дослідження обраної проблематики та дало змогу сформулювати теоретичні узагальнення і практичні пропозиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Медіація в сучасних умовах розвитку правової системи України посідає важливе місце серед по-

the same time, it is emphasized that a legal clinic does not necessarily have to act as a direct provider of mediation, but it may serve as an effective institutional platform for the promotion of mediation, consultation on its application, and referral of individuals to professional mediators.

The article also draws attention to the prospects for the use of mediation in the public-law sphere, in particular in administrative and criminal proceedings. It is emphasized that Ukrainian legislation generally does not exclude such a possibility, but still requires further specification of procedural aspects. In this regard, the experience of Poland is of particular interest, as it demonstrates that, with proper legal regulation and organizational support, mediation can function effectively in the public-law domain as well.

It is concluded that combining the potential of mediation and legal clinics contributes to expanding access to justice, increasing the effectiveness of legal education, developing a culture of peaceful dispute resolution, and forming a human-centered model of legal protection. The expediency of further improving the regulatory, organizational, and methodological support for the integration of mediation practices into the activities of legal clinics in Ukraine is substantiated.

Alesya Khrebtova,
Mykhailo Beloshapka,

MEDIATION UND RECHTSBERATUNGSSTELLEN ALS ELEMENTE DES MECHANISMUS ZUR GEWÄHRLEISTUNG DES ZUGANGS ZUR JUSTIZ UND DER ALTERNATIVEN KONFLIKTLÖSUNG

In diesem Artikel wird die wissenschaftliche Frage behandelt, welchen Stellenwert Mediation und Rechtsberatungsstellen im Mechanismus zur Gewährleistung des Zugangs zur Justiz und der alternativen Konfliktbeilegung im Kontext der Entwicklung außegerichtlicher Formen des Schutzes der Rechte und berechtigten Interessen des Einzelnen einnehmen. Ziel der Untersuchung ist es, die theoretisch-rechtlichen Grundlagen der Funktionsweise von Mediation und Rechtsberatungsstellen zu ergründen sowie ihre Rolle als miteinander verbundene Elemente des modernen

Mechanismus des Zugangs zur Justiz zu begründen.

Zur Erreichung dieses Ziels wurden die Methode der Systemanalyse sowie formal-rechtliche, rechtsvergleichende und strukturell-funktionale Methoden angewandt, was eine umfassende Untersuchung der normativen Grundlagen der Mediation, des rechtlichen Status von Rechtsberatungsstellen und der Besonderheiten ihrer Beteiligung an der Gestaltung von Praktiken der alternativen Konfliktbeilegung ermöglichte. Die erzielten Ergebnisse zeigen, dass Mediation und die Tätigkeit von Rechtsberatungsstellen wichtige Bestandteile für die Gewährleistung des Zugangs zu Rechtsbeistand, der Rechtsaufklärung, der Verbesserung der Rechtskultur der Bevölkerung und der Verbreitung der Praxis der friedlichen Streitbeilegung sind.

Es wurde festgestellt, dass Rechtskliniken nicht nur als Bildungsplattform für die Vermittlung praktischer Kompetenzen im Bereich der Mediation an Studierende dienen können, sondern auch als wirksame institutionelle Plattform für die Förderung alternativer Konfliktlösungsmethoden.

Es wurde der Schluss gezogen, dass die Kombination des Potenzials von Mediation und Rechtskliniken dazu beiträgt, den Zugang zur Justiz zu erweitern, Konflikte in der Gesellschaft zu verringern und restaurative sowie dialogorientierte Ansätze zur Beilegung von Rechtsstreitigkeiten zu etablieren. Die Zweckmäßigkeit einer weiteren Entwicklung der normativen, organisatorischen und bildungsbezogenen Rahmenbedingungen für die Beteiligung von Rechtskliniken im Bereich der Mediation wurde begründet.

Schlüsselwörter: Mediation, Rechtsklinik, Zugang zur Justiz, alternative Konfliktlösung, Rechtshilfe, Rechtsaufklärung.

**Aliesia Khrebtova,
Mykhailo Bieloshapka,**

LA MÉDIATION ET LES CLINIQUES JURIDIQUES EN TANT QU'ÉLÉMENTS DU MÉCANISME VISANT À GARANTIR L'ACCÈS À LA JUSTICE ET À LA RÉSOLUTION ALTERNATIVE DES CONFLITS

L'article traite du problème scientifique de la détermination de la place des cliniques de médiation et juridiques dans le mécanisme d'accès à la justice et de résolution alternative des conflits dans le con-

zasudovих способів урегулювання конфліктів, оскільки дає можливість сторонам за участю нейтрального посередника досягти взаємоприйнятного рішення без застосування змагальної судової процедури. Закон України «Про медіацію» визначає медіацію як позасудову, добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони конфлікту за допомогою медіатора намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт чи спір шляхом переговорів. Такий підхід свідчить, що медіація розглядається законодавцем не як допоміжний, а як самостійний інструмент врегулювання правового конфлікту, що функціонує поряд із судовими та іншими юрисдикційними формами захисту прав.⁹

У контексті доступу до правосуддя медіація має значення не лише як процедура врегулювання окремого спору, а і як механізм розширення реальних можливостей особи захистити свої права швидко, менш формалізовано та з меншими соціальними витратами. Саме тому доступ до правосуддя у сучасному розумінні не обмежується виключно доступом до суду, а охоплює й наявність ефективних альтернативних способів вирішення спорів, здатних забезпечити справедливий, своєчасний і практично досяжний результат. У цьому аспекті медіація сприяє зменшенню конфронтаційності, збереженню комунікації між сторонами, виробленню добровільно виконуваних домовленостей та формуванню культури діалогового врегулювання конфліктів.

Важливим елементом механізму забезпечення доступу до правосуддя в Україні виступають юридичні клініки закладів вищої освіти. Їх правовий статус та загальні засади функціонування визначені Типовим положенням про юридичну клініку вищого навчального закладу України, відповідно до якого юридична клініка створюється як база для практичного навчання здобувачів вищої освіти та водночас як осередок надання правничої допомоги і здійснення правопросвітньої діяльності. Отже, юридична клініка поєднує освітню, соціальну та практичну функції, що дозволяє розглядати її не лише як форму організації навчального процесу, а і як інституцію, через яку забезпечується наближення правничої допомоги до населення.

Сучасні Стандарти діяльності юридичних клінік України в новій редакції 2024 року додатково закріплюють орієнтацію клінічної діяльності на потреби клієнта, якість правничої допомоги, етичність, практичну підготовку студентів та використання сучасних інструментів захисту прав. Показово, що в аналітичних матеріалах Асоціації юридичних клінік України вже фіксуються медіаційні активності клінік: інформування клієнтів про можливість вирішення спору шляхом медіації, консультування щодо доступних медіаційних послуг, а також включення медіаційної проблематики до правопросвітніх заходів. Це свідчить, що юридичні клініки фактично стають одним із каналів популяризації медіації та її наближення до широкого кола осіб, які потребують правової підтримки.

Функціональний зв'язок між медіацією та юридичними клініками проявляється у кількох напрямках. По-перше, юридична клініка є сприятливим освітнім середовищем для формування у здобувачів вищої освіти практичних компетентностей у сфері комунікації, ведення переговорів, аналізу конфлікту, дотримання нейтральності, виявлення інтересів сторін та пошуку взаємоприйнятних рішень. По-друге, клініка може виступати платформою для первинного інформування клієнтів про переваги медіації та випадки, у яких спір доцільно вирішувати саме за допомогою цієї процедури. По-третє, юридичні клініки здатні формувати в суспільстві правову культуру, орієнтовану не лише на захист через примус, а й на досягнення згоди, відновлення комунікації та мінімізацію ескалації конфлікту.

У науковій літературі слушно підкреслюється, що медіація в діяльності юридичної клініки має комплексний характер. Вона може реалізовуватися як через правопросвітню діяльність, так і через консультативну підтримку клієнтів, оцінку медіабельності спору, скерування до професійного медіатора або участь у формуванні відповідних клінічних програм підготовки студентів. При цьому дослідники звертають увагу на те, що проблематика медіації в юридичних клініках ще недостатньо роз-

⁹ Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

роблена, а окремі питання потребують подальшого нормативного уточнення, зокрема щодо меж участі клініки у медіаційних процесах, вимог до підготовки учасників та моделей організаційного забезпечення такої діяльності.¹⁰

З практичної точки зору юридична клініка не завжди має виступати безпосереднім суб'єктом проведення медіації. Значно важливішим є її місце як інституції, що забезпечує раннє виявлення конфлікту, консультування щодо доступних способів його врегулювання, правопросвітне супроводження сторін, а також підготовку майбутніх правників до застосування відновних і діалогових підходів у професійній діяльності. Такий підхід дозволяє уникнути змішування функцій класичної правничої допомоги та професійної медіації, але водночас не виключає участі юридичних клінік у побудові медіаційної інфраструктури на рівні закладу вищої освіти або громади.

Окремої уваги потребує освітній аспект. Включення медіації до діяльності юридичної клініки сприяє переходу від суто теоретичної підготовки правника до формування практикоорієнтованих навичок роботи з конфліктом. Здобувач вищої освіти у межах клінічної форми навчання опановує не лише алгоритми правового аналізу, а й навички слухання, виявлення позицій та інтересів сторін, коректної комунікації, етичної поведінки та побудови конструктивного діалогу. У результаті юридична клініка стає середовищем, у якому поєднуються правничі освіта, правозахисна діяльність і підготовка до використання альтернативних способів вирішення спорів, що повністю відповідає сучасним тенденціям розвитку юридичної професії.

Водночас повноцінна інтеграція медіації в діяльність юридичних клінік потребує подальшого вдосконалення організаційної та методичної основи. Йдеться про розроблення внутрішніх положень про медіаційну діяльність клініки, спеціалізованих програм підготовки студентів-клініцистів, алгоритмів перенаправлення клієнтів до медіаторів, етичних правил розмежування консультативної та медіаційної допомоги, а також налагодження співпраці між юридичними клініками, професійними медіаторами, центрами безоплатної правничої допомоги та громадськими організаціями. Саме така модель дає змогу забезпечити належний баланс між освітньою функцією клініки, потребами клієнтів і вимогами до якості медіаційної процедури.¹¹

Таким чином, медіація та юридичні клініки доцільно розглядати як взаємопов'язані елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Медіація забезпечує гнучкий, добровільний і діалоговий спосіб розв'язання спору, тоді як юридична клініка створює інституційні, освітні та соціальні передумови для популяризації такого способу, підготовки майбутніх правників до його застосування та наближення відповідних послуг до населення. У цьому полягає їх спільна роль у формуванні сучасної, людиноцентричної та практично орієнтованої моделі доступу до правосуддя в Україні.¹²

Медіація є інноваційним правовим механізмом, який здатний не лише істотно спростити вирішення публічно-правових спорів і процес примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим, а й підвищити рівень суспільної довіри до органів державної влади. Водночас її ефективне впровадження потребує адаптації переговорних методів до специфіки відповідно адміністративного та кримінального провадження. Це зумовлює необхідність внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України та Кримінального процесуального кодексу України за прикладом Польщі шляхом запровадження положень, які б деталізували особливості медіації в кожному з цих видів провадження.¹³

texte du développement de formes extrajudiciaires de protection des droits et intérêts légitimes d'une personne. L'objectif de l'étude est de clarifier les fondements théoriques et juridiques du fonctionnement des cliniques de médiation et juridiques, ainsi que de justifier leur rôle en tant qu'éléments interdépendants du mécanisme moderne d'accès à la justice.

Pour atteindre l'objectif, les méthodes d'analyse systémique, formelle et juridique, comparative et structurelle-fonctionnelle ont été utilisées, permettant ainsi d'étudier de manière exhaustive les principes de régulation de la médiation, le statut juridique des cliniques juridiques et les spécificités de leur participation à l'élaboration de pratiques de résolution alternative des conflits. Les résultats obtenus indiquent que la médiation et les activités des cliniques juridiques constituent des composantes essentielles pour garantir l'accès à l'aide juridique, la formation juridique, l'amélioration du niveau de culture juridique de la population et la diffusion des modes alternatifs de règlement des différends. Il a été établi que les cliniques juridiques peuvent non seulement servir de base pédagogique pour le développement des compétences pratiques en médiation chez les étudiants de l'enseignement supérieur, mais aussi de plateforme institutionnelle efficace pour la popularisation des modes alternatifs de résolution des conflits.

Il a été conclu que la combinaison du potentiel de la médiation et des cliniques juridiques contribue à élargir l'accès à la justice, à réduire les conflits dans la société et à établir une approche réparatrice et interactive pour résoudre les litiges juridiques. L'opportunité de développer davantage le soutien réglementaire, organisationnel et éducatif à la participation des cliniques juridiques dans le domaine de la médiation est justifiée.

Mots-clés : médiation, clinique juridique, accès à la justice, modes alternatifs de règlement des conflits, aide juridique; activités d'éducation juridique

¹⁰ Гльніцька, О. А., & Дяченко, С. В. Медіація в діяльності юридичної клініки [Mediation in the Work of a Legal Clinic]. Ірпінський юридичний часопис, 2023. № 3(12), 104–113. URL: [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-104-113](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-104-113)

¹¹ Там само.

¹² Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

¹³ Chmielarz K., Khrebtova A., Kozera Ł., Chmielarz P., Syrota D. Mediation in administrative and criminal proceedings: the experience of Poland. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. Issue 2. P. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.2.6>

Alesia Khrebtova,
Mykhailo Bieloshapka,

**MEDIACJA I KLINIKI
PRAWNE JAKO ELEMENTY
MECHANIZMU ZAPEWNIANIA
DOSTĘPU DO WYMIARU
SPRAWIEDLIWOŚCI I
ALTERNATYWNEGO
ROZWIĄZYWANIA
KONFLIKTÓW**

W artykule poruszono problem naukowy dotyczący określenia miejsca mediacji i kliniki prawnych w mechanizmie zapewnienia dostępu do wymiaru sprawiedliwości i alternatywnego rozwiązywania konfliktów w warunkach rozwoju pozasądowych form ochrony praw i uzasadnionych interesów osoby. Celem badania jest wyjaśnienie teoretyczno-prawnych podstaw funkcjonowania mediacji i poradni prawnych, a także uzasadnienie ich roli jako wzajemnie powiązanych elementów wspólnego mechanizmu dostępu do wymiaru sprawiedliwości.

W celu osiągnięcia tego celu zastosowano metodę analizy systemowej, metodę formalno-prawną, porównawczo-prawną oraz strukturalno-funkcjonalną, co pozwoliło na kompleksowe zbadanie podstaw normatywnych mediacji, statusu prawnego kliniki prawnych oraz specyfiki ich udziału w kształtowaniu praktyk alternatywnego rozwiązywania konfliktów. Uzyskane wyniki wskazują, że mediacja i działalność kliniki prawnych są ważnymi elementami zapewnienia dostępności pomocy prawnej, edukacji prawnej, podnoszenia poziomu kultury prawnej społeczeństwa oraz upowszechniania praktyki pokojowego rozstrzygania sporów. Ustalono, że kliniki prawne mogą pełnić rolę nie tylko bazy edukacyjnej służącej kształtowaniu praktycznych kompetencji studentów, ale także skutecznej platformy instytucjonalnej służącej popularyzacji alternatywnych sposobów rozwiązywania konfliktów. Ustalono, że kliniki prawne mogą pełnić rolę nie tylko platformy edukacyjnej służącej kształtowaniu praktycznych kompetencji studentów w zakresie mediacji, ale także skutecznego forum instytucjonalnego służącego popularyzacji alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów.

Doszliśmy do wniosku, że połączenie potencjału mediacji i kliniki prawniczej sprzyja poszerzeniu dostępu do wymiaru sprawiedliwości, zmniejszeniu konfliktowości w

Mediacja ta i юридичні клініки як елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів

Українське законодавство загалом не забороняє застосування медіації в адміністративних спорах, однак чинний Кодекс адміністративного судочинства України лише згадує про можливість «примирення», не визначаючи при цьому правил проведення медіації. Закон України «Про медіацію» закріплює основоположні принципи медіації – добровільність, конфіденційність, неупередженість, – але не деталізує процедуру її застосування у публічно-правовій сфері. Водночас Польща як приклад постсоціалістичної держави демонструє, що за умов належного нормативного регулювання та організаційної підтримки медіація може успішно функціонувати і в публічно-правовій площині.¹⁴

Висновки. Проведене дослідження дає підстави дійти висновку, що медіація та юридичні клініки посідають важливе місце у сучасному механізмі забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. Медіація, будучи законодавчо врегульованою в Україні, виступає ефективним позасудовим способом врегулювання спорів, який ґрунтується на засадах добровільності, конфіденційності, нейтральності та орієнтованості на досягнення взаємоприйнятного рішення сторонами. Її значення полягає не лише у зменшенні навантаження на судову систему, а й у формуванні культури діалогового, ненасильницького та відновного підходу до розв'язання правових конфліктів.

Обґрунтовано, що доступ до правосуддя у сучасному праворозумінні не обмежується лише можливістю звернення до суду, а включає також наявність реальних, доступних і ефективних альтернативних способів захисту прав та законних інтересів особи. Саме в такому контексті медіація набуває ознак важливого елемента правового механізму, спрямованого на забезпечення оперативного, гнучкого та менш конфронтаційного врегулювання спорів.

Встановлено, що юридичні клініки, функціонуючи як осередки практичної підготовки здобувачів вищої освіти, правопросвітньої діяльності та надання правничої допомоги, мають значний потенціал у сфері поширення медіації. Їх роль виявляється у первинному інформуванні клієнтів про можливості альтернативного врегулювання конфліктів, формуванні правової культури мирного врегулювання спорів, розвитку у студентів практичних навичок комунікації, переговорів і аналізу конфліктних ситуацій, а також у створенні організаційних передумов для інтеграції медіаційних практик у правничу освіту.

Доведено, що взаємозв'язок медіації та юридичних клінік має комплексний характер. Юридична клініка не обов'язково повинна виступати безпосереднім суб'єктом проведення медіації, однак вона може бути ефективним інституційним майданчиком для популяризації медіації, консультування щодо її застосування, оцінки медіабельності конфлікту та перенаправлення осіб до професійних медіаторів. Такий підхід дозволяє поєднати освітню, соціальну та правозахисну функції юридичної клініки з сучасними тенденціями розвитку альтернативних способів вирішення спорів.

З'ясовано, що, попри наявність законодавчого регулювання медіації та нормативного визначення засад діяльності юридичних клінік, у вітчизняній юридичній науці ще недостатньо розроблено комплексний підхід до розуміння їх як взаємопов'язаних елементів механізму забезпечення доступу до правосуддя. Це свідчить про необхідність подальшого наукового осмислення їх інституційної взаємодії, функціональних можливостей та меж участі юридичних клінік у сфері медіації.

У зв'язку з цим доцільним є подальше вдосконалення нормативного, організаційного та методичного забезпечення інтеграції медіації в діяльність юридичних клінік, зокрема шляхом розроблення внутрішніх положень про медіаційні практики в юридичних клініках, спеціалізованих програм підготовки здобувачів вищої освіти, механізмів взаємодії з професійними медіаторами та алгоритмів спрямування клієнтів до відповідних процедур. Реалізація таких заходів сприятиме посиленню практикоорієнтованого характеру юридичної освіти, розширенню до-

¹⁴ Khrebtova A. A., Chmielarz K. Conceptual foundations and legal regulation of mediation in the sphere of administrative justice: Ukrainian and Polish experience. In: Topical Issues of Procedural Law in Ukraine: Scientific monograph / ed. R. Djakons et al. Riga: Baltija Publishing, 2025. P. 868–884. DOI: 10.30525/978-9934-26-538-9-33.

ступу населення до альтернативних способів захисту прав і формуванню більш людиноцентричної моделі правосуддя в Україні.

References

- Chmielarz K., Khrebtova A., Kozera Ł., Chmielarz P., Syrota D. Mediation in administrative and criminal proceedings: the experience of Poland. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. Issue 2. P. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.2.6> [in English]
- Chmielarz K., Khrebtova A., Kozera Ł., Chmielarz P., Syrota D. Mediation in administrative and criminal proceedings: the experience of Poland. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2025. Issue 2. P. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.2.6>
- Ilitska, O. A., & Diachenko, S. V. *Mediatsiia v diialnosti yurydychnoi kliniky* [Mediation in the Work of a Legal Clinic]. *Irpinskyi yurydychnyi chasopys*, 2023. № 3(12), 104–113. [https://doi.org/10.33244/2617-4154-3\(12\)-2023-104-113](https://doi.org/10.33244/2617-4154-3(12)-2023-104-113) [in Ukrainian]
- Khrebtova A. A., Chmielarz K. Conceptual foundations and legal regulation of mediation in the sphere of administrative justice: Ukrainian and Polish experience. In: *Topical Issues of Procedural Law in Ukraine: Scientific monograph* / ed. R. Djakons et al. Riga: Baltija Publishing, 2025. P. 868–884. DOI: 10.30525/978-9934-26-538-9-33. [in English]
- Lohush L. V. Mizhnarodna praktyka zastosuvannya mediatsii v diialnosti yurydychnykh klinik v Ukraini / Liubov Lohush // *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 2021. № 6. S. 221–227. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.36> [in Ukrainian]
- Mazaraki N. A. *Mediatsiia v Ukraini: teoriia ta praktyka* [Mediation in Ukraine: Theory and Practice]: monohrafiia / N. A. Mazaraki. Kyiv : Kyiv. nats. torh-ekon. un-t, 2018. 276 s. <http://doi.org/10.31617/m.knute.2018-1155> [in Ukrainian]
- Novosad I. V. Rol mediatsii v diialnosti yurydychnykh klinik [The Role of Mediation in the Work of Legal Clinics]: *Istoryko-pravovyi chasopys*. 2023. № 2(21). S. 49–53. DOI : <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2023-2/7>. [in Ukrainian]
- Pro mediatsiiu : Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 № 1875-IX / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (data zvernennia : 05.01.2026 r.). [in Ukrainian]
- Pro zatverdzhennia Typovoho polozhennia pro yurydychnu kliniku vyshchoho navchalnoho zakladu Ukrainy: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 03.08.2006 URL: № 592. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text> [in Ukrainian]

społeczeństwie oraz umocnieniu podejścia naprawczego i dialogowego do rozwiązywania sporów prawnych. Uzasadniono celowość dalszego rozwoju normatywnego, organizacyjnego i edukacyjnego wsparcia udziału kliniki prawniczej w dziedzinie mediacji.

Słowa kluczowe: mediacja, klinika prawna, dostęp do wymiaru sprawiedliwości, alternatywne metody rozwiązywania konfliktów, pomoc prawna; działalność edukacyjna w zakresie prawa.

Надійшла до редколегії: 13.03.2026 / Рецензовано 17.04.2026 / Прийнято до друку 29.04.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Хребтова, А., Белошапка, М. (2026). Медіація та юридичні клініки як елементи механізму забезпечення доступу до правосуддя й альтернативного врегулювання конфліктів. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13).174–181. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.16>